

до здійснення профільного навчання. Під цим кутом зору вагомою складовою системи дидактико-методичного забезпечення профільного навчання є курси за вибором, на реалізацію яких згідно із Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти потрібно близько третини навчального часу в старшій школі. Тому завдання створення навчальних програм і посібників із курсів за вибором варті не меншої уваги, ніж підготовка навчальних програм і підручників для вивчення предметів на базовому і профільному рівнях. Чим ширшою і різноплановішою буде тематика курсів за вибором, тим більше можливостей матимуть загальноосвітні навчальні заклади для повноцінного втілення ідей профільного навчання.

Література

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. №1392] [Текст] // Інформ. зб. та коментарі МОНмолодьспорту України. – 2012. – №4–5. – С. 3–25.
2. Дидактичні засади формування навчальних профілів : посібник / [авт. кол.: В. І. Кизенко, О. К. Корсакова, Л. А. Липова, Л. Л. Момот, С. Е. Трубачева, В. Р. Пльченко] ; за наук. ред. В. І. Кизенка. – К. : Пед. думка, 2010. – 132 с. : іл., табл.
3. Концепція профільного навчання в старшій школі [Текст] / [уклад.: Л. Д. Березівська, Н. М. Бібік, М. І. Бурда, Л. І. Денисенко, Г. С. Єгоров та ін. // Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. – 2003. – №24. – С. 3–15.
4. *Мальований, Ю. І.* Курси за вибором у змісті профільно навчання [Текст] / Ю. І. Мальований, В. І. Кизенко // Педагогічна і психологічна науки в Україні : зб. наук. праць : у 5-ти т. – Т.3.: Загальна середня освіта. – К. : Пед. думка, 2012. – 432 с. – С. 218–225.

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ

Сергій Косянчук,

*канд. пед. наук, наук. співробітник відділу дидактики,
Інститут педагогіки НАПН України*

У статті йдеться про важливість застосування аксіологічного підходу до формування змісту профільного навчання. Автор на основі результатів дослідження робить висновок про те, що профільне навчання не достатньо забезпечене аксіологічною спрямованістю змісту, що слабо формує стійкі ціннісні орієнтації і пріоритети життєдіяльності особистості, за яких уможливорюється усвідомлене протистояння соціальним і глобалізованим викликам.

Ключові слова: зміст освіти, старшокласники, профільне навчання, ціннісні орієнтації, аксіологічний підхід.

The article talks about the importance of axiological approach in shaping the content of profile training. The author on the basis of the results of his research concludes that the content of profile training is necessary to enrich the value orientations. This becomes one reason for the weak formation of stable value orientations of the personality of the student and the priorities of life. The formation of value orientations of personality high school students contributes to the conscious confrontation of social and global issues.

Keywords: content of education, high school students, vocational training, value orientations, axiological approach.

В статтє говоритя о важности применения аксиологического подхода к формированию содержания профильного обучения. Автор на основе результатов исследования делает вывод о том, что профильное обучение не достаточно обеспечено аксиологической направленностью содержания, а это слабо формирует стойкие ценностные ориентации и приоритеты жизнедеятельности личности, посредством которых стает возможным осознанное противостояние социальным и глобализированным проблемам.

Ключевые слова: *содержание образования, старшеклассники, профильное обучение, ценностные ориентации, аксиологический подход.*

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими і практичними завданнями. Парадигмальні зрушення у сучасній дидактиці у бік розв'язання проблем структурного і сутнісного навантаження змісту освіти, її цілей, пріоритетів зумовлені всебічними процесами реформування в країні. Від освіти чекають стрімкого зростання її ролі і впливу на особистість і соціум. Отдак, процеси створення і поширення знань як ключові детермінанти освіченості сучасної особистості позначені деякою квалістю, частковістю, супротивом новітнім здобуткам. У наукових колах точатся дискусії з питань наповнення змістом профільного навчання – Яким саме змістом? Задля чоґо?..

Ми виходимо з того, що особистісно зорієнтоване навчання не може існувати поза ціннісними орієнтаціями, адже вони визначають, з одного боку, життєві вміння мислити, спілкуватися і діяти, а з іншого, – породжують соціальні виклики або протистоять їм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аксиологічний підхід є і методологічною основою стратегії сучасної дидактики, і філософсько-педагогічною стратегією. Педагогічні основи становлення аксиологічної парадигми у вітчизняній освіті розглядаються Т. Каложною, В. Кременем, В. Крижком та ін. Витоки аксиологічного підходу до педагогічних явищ знаходять своє відображення у працях В. Лозової. «Аксиологічний підхід в освіті спрямований на збереження, творчий розвиток гуманістичних цінностей педагогічної практики і науки <...> формування потреби в самореалізації, особистісного саморозвитку тощо [3, с. 68]». Дослідниця Г. Васьківська, вивчаючи формування у старшокласників системи знань про людину, зазначає, що «аксиологічний підхід <...> сприяє розкриттю значення особистісних цінностей як стрижня людини. Особистісні цінності постають як смислові регулятори життєдіяльності людини, водночас відбувається ефективний розвиток ієрархії особистісних цінностей як найвищих смислів її буття <...> система ціннісних орієнтацій виступає як вищий контрольний орган регулювання всіх побудників активності людини <...> як внутрішнє джерело життєвих цілей людини [1, с. 204]».

У контексті нашого дослідження необхідно говорити і про аксиологічну ситуацію, і про аксиологічну безпеку. Саме в цьому ми підтримуємо науковців, котрі говорять, що «історичний розвиток суспільства немислимий без безперервного процесу трансформації цінностей. Особливо цей ентропійний процес посилюється через брак уваги керівництва держави до інституційних каналів підтримки і розвитку ціннісного виховання. Одначе та аксиологічна катастрофа, яка характерна для нашого часу, історично безпрецедентна й є

результатом добре спланованих, цілеспрямованих, системно організованих деструктивних заходів в кращих зразках психологічної війни [5, с. 30]. Далі науковці зазначають: «Існує ієрархія аспектів національної безпеки, що в цілому є синтезом інформаційної (аксіологічної, ідеологічної, концептуальної, інтелектуальної, кадрової) і операційної (фінансово-економічної, оборонної, екологічної) безпеки. Все ж ієрархічно аксіобезпека є вищим рівнем забезпечення національної безпеки. Підтримувати та оберігати її непросто, але в умовах розвитку постіндустріального суспільства достеменно необхідно [Там само, с. 35]. Окрім того, за Л. Панченко, освіта є основою духовної безпеки суспільства [4], а «лінощі розуму» стають головною небезпекою нашого часу у зв'язку з відходом від гуманізму і зміною аксіологічних орієнтирів, особливо під впливом різних квазінаукових учень. Вагомий внесок до дегуманізації суспільства вносять ЗМІ, формуючи у дітей і підлітків агресивний, перекручений образ світу [Там само, с. 253]

Мета статті – зацентувати увагу на аксіологічному підході до формування змісту профільного навчання як на нагальній потребі і важливій складовій стратегії освіти.

Виклад основного матеріалу. Ціннісні орієнтації старшокласника, формовані на основі психологічних механізмів, підпадають під процеси розгортання освітнього середовища, де навчальна діяльність, здебільшого виступаючи основною спонукою розвитку особистості, не завжди впливає позитивно. Тож, передусім, за камінь спотикання можна визнати й зміст профільного навчання, яке не в усіх загальноосвітніх навчальних закладах задовольняє потреби юної особистості. Тут освіта, як зазначає В. Сухомлинський, має «сформувати в кожній людині її тверду, несхитну моральну позицію, утвердити ідеал, дати на все життя могутній духовний заряд непримиренності до зла, виробити вміння самостійно орієнтуватися в складних обставинах життя [6, с. 539]» і навчити замислюватися над «складними суспільно-політичними й моральними проблемами: обов'язок перед суспільством, людина і суспільство, вірність ідейним переконанням, несхитність у боротьбі за щастя людства, обов'язок і особисте щастя, вірність слову, відданість людині в особистих відносинах, непримиренність до зла, лицемірства [Там само, с. 542]». Наразі, у змісті профільного навчання не простежується стійкої єдності його інваріантної і варіативної складових, а почасті відсутні затребувані старшокласниками курси за вибором і факультативи. Протягом останніх п'ять років ми проводимо опитування учнів старшої школи, учителів, з'ясовуючи динаміку очікувань суб'єктів навчально-виховного процесу від реалізації профільного навчання. Відтак, можемо говорити, що здобуті результати за констатувальними зрізами цих років майже однакові: найменша задоволеність навчанням спостерігається серед старшокласників сільських загальноосвітніх шкіл; дещо більша – сільських гімназій; помітно висока – серед гімназистів великих міст.

Інваріантна освітня складова носить загальноосвітню, загальнокультурну, світоглядну спрямованість і передбачає розвиток ключових компетентностей як необхідної основи успішної життєдіяльності індивіда в сучасному світі. Водночас, варіативна складова забезпечує гнучкість структури шкіль-

них навчальних планів, інтеграцію суміжних предметів, диференціацію, уніфікацію та гуманізацію освітнього процесу, тобто варіативна освітня складова може бути спрямована також на підвищення ефективності формування ціннісних орієнтацій старшокласників і подальшу їхню соціалізацію. Так от, саме варіативна складова виявилася слабкою ланкою в шкільній освіті.

Оскільки диференціація змісту навчання в старших класах здійснюється на основі співвідношення базових і профільних предметів, курсів за вибором, кожен із них виконує певну роль у реалізації завдань навчання. Відповідно, на якість освіти впливає Стандарт, який має унормувати співвідношення між навчальними годинами, обов'язковими для вивчення, та тими, що зможуть обирати учні старшої школи. З іншого боку, ефективність засвоєння знань в умовах профільного навчання залежить від того, наскільки збережено послідовність і наступність в освіті між основною і старшою школою, а також від того, як відбувалося становлення в учнів початкової школи, за визначенням О. Вишневського, «первинних ціннісних орієнтацій». «Основна школа дає базову загальну освіту як фундамент повної середньої освіти, – зазначає О. Вишневський. – Тут завершується становлення умінь та навичок самостійної діяльності, розширюється інформативне поле і, відповідно, світогляд дитини, глибше диференціюються ціннісні орієнтації, зміцнюються воля і характер. На цьому етапі також виразніше виявляють себе схильності дитини до тієї чи іншої сфери діяльності, чим забезпечується наступний перехід до профілізації [2, с. 27]».

З огляду на це, зміст інваріантної і варіативної складових гуманітарних предметів задля формування ціннісних орієнтацій старшокласників слід посилити ціннісним змістом, адже наявних дидактичних одиниць змісту цих складових недостатньо для ефективного формування ціннісно-сміслової сфери учнів старшої школи. Саме тому ми рекомендуємо зміст окремих вправ і завдань трансформувати з урахуванням ціннісно-сміслових суперечностей, що створює проблемно-пошукову ситуацію у процесі навчання предметів гуманітарного циклу. Ціннісно-сміслова інформація, яка, на перший погляд, не сумісна з уже засвоєною старшокласниками («я вважав, думав, що це так, а виявилось, що...»); «я знав, що таке може бути, а от про такий момент і не здогадувався», «це, як виявилось, не зовсім так, як мені казали батьки...» і т.п.) породжує суперечності між усталеним стереотипами «розпізнавання смислів» і новими фактами, що мають до них стосунок, але досі учень про це не довідувався. Суперечності в оцінці фактів, явищ, подій, літературних героїв, історичних діячів і т.ін., виголошені під час уроку учнями, мають виняткову цінність для вироблення поки що уявного досвіду (на рівні міркувань), за якого формуватиметься практичний ціннісний досвід.

Висновки. Оскільки система цінностей і якостей особистості старшокласника розвивається і виявляється через його власні ставлення, то відповідні ціннісні орієнтації мають формуватись у процесі навчання предметів гуманітарного циклу, суб'єктивно відображаючи цінності. Розглядаючи цінності як індивідуальні і суспільні явища, як взаємозумовлені процеси, як по-

ведінкові детермінанти доцільно включати до змісту відповідних предметів комплекси завдань, розв'язання яких передбачає осмислення, переоцінку засвоєних цінностей, що узалежнені від індивідуального розвитку свідомості, особливостей перебігу процесів психоемоційної сфери особистості, від соціоекономічного розвитку тощо. За такої умови проявлятимуться цілеспрямованість/байдужість, активність/пасивність, творчість/споживацтво особистості, що є дуже важливим для скеровування перебігу навчально-виховного процесу, продукування творчо-наукового поля загальноосвітнього навчального закладу. Отже, навчально-виховний процес за такого підходу пріоритетно формуватиме ціннісно-сміслову сферу особистості учнів, де у процесі навчання предметів гуманітарного циклу відбуватиметься й соціалізаційна підготовка до входження підлітків у доросле життя.

Література

1. *Васьківська, Г. О.* Формування системи знань про людину в учнів старшої школи: теорія і практика : монограф. [Текст] / Галина Олексіївна Васьківська. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 496 с. : Бібліогр. – с. 423–462 (516 назв) ; іл., табл.
2. *Вишневецький, Омелян.* Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посіб. для студ. вищ. навч. закл. [Електронний ресурс] / Омелян Вишневецький. – Дрогобич : Коло, 2006. – 326 с. – Режим доступу: <http://tourlib.net/booksothers/vyshnevsky.pdf>
3. *Лозова, В. І.* Педагогічні цінності сучасної освіти [Текст] / В. І. Лозова // Педагогічна і психологічна науки в Україні : зб. наук. праць до 15-річчя АПН України : у 5-ти т. [Текст] / Т. 1.: Теорія та історія педагогіки. – К. : Пед. думка, 2007. – 360 с. – С. 68–79.
4. Освіта як основа духовної безпеки суспільства [Текст] / Л. Панченко // Філософія і методологія розвитку вищої освіти України в контексті євроінтеграційних процесів [Текст] / [авт. кол.: В. Андрущенко (керівник), М. Бойченко, Л. Горбунова, В. Лутай та ін.] – К. : Пед. думка, 2011. – 320 с. – С. 249–261.
5. Розвиток педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу непедагогічного профілю в умовах інформаційно-технологічного суспільства: кол. монограф. [Текст] / І. А. Зязюн, О. А. Лаврінченко, М. М. Солдатенко, В. В. Пилипчук, О. М. Боровік та ін.] / [за ред. акад. І. А. Зязюна]. – К. : Пед. думка, 2012. – 390 с.
6. *Сухомлинський, В. О.* Вибрані твори : в 5-ти т. [Текст] / В. О. Сухомлинський. – Т. 1: Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Духовний світ школяра. Методика виховання колективу. – К. : Рад. шк., 1976. – 654 с.

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ: ФОРМУВАННЯ ФІЛОЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Неля Подлевська,

*канд. пед. наук, доц., зав. кафедри слов'янської філології,
Хмельницький національний університет*

Стаття присвячена розгляду понять «філологічне мислення старшокласників», «філологічно обдаровані учні», визначенню основних складників формування філологічного мислення старшокласників під час профільного навчання з української мови.